

RESURSU EFEKTĪVA IZMANTOŠANA UN APRITES EKONOMIKA

Gan iepriekšējie, gan pašreizējie resursu izmantošanas modeļi ir radījuši augstu piesārņojuma līmeni, vides degradāciju un dabas resursu noplicināšanos. ES atkritumu politikai ir ilga vēsture, un tradicionāli tā ir bijusi vērsta uz vides ziņā ilgtspējīgu atkritumu apsaimniekošanu. Ceļvedim par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā un aprites ekonomikas tiesību aktu paketei vajadzētu mainīt šo tendenci, līdz 2050. gadam pārveidojot ES ekonomiku par ilgtspējīgu ekonomiku. Ar aprites ekonomikas tiesību aktu paketē ietilpstošajām četrām jaunajām direktīvām par atkritumiem tiek izvirzīti jauni mērķi atkritumu apsaimniekošanas jomā attiecībā uz novēršanu, atkārtotu izmantošanu, pārstrādāšanu un atkritumu apglabāšanu.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 191.–193. pants.

SASNIEGUMI

Visu ražojumu pamatā ir dabas resursi. Eiropas Savienības ekonomika ir ļoti atkarīga no dabas resursiem. Ja saglabāsies pašreizējās resursu izmantošanas metodes, turpināsies vides degradācija un dabas resursu noplicināšana, kā arī atkritumu rašanās. Pašreizējie resursu izmantošanas apjomi ir tik lieli, ka tie apdraud nākamo paaudžu – un jaunattīstības valstu – iespējas saņemt taisnīgu daļu no nepietiekamajiem resursiem. Pašlaik ES gadā uz vienu cilvēku tiek izmantotas apmēram 16 tonnas materiālu, no kurām 10 tonnas nonāk materiālu krājumā (infrastruktūrā, mājoklī, ilglietojuma precēs), bet 6 tonnas pamet ekonomiku kā atkritumi. Apmēram viena trešdaļa sadzīves atkritumu tiek apglabāti atkritumu poligonos; mazāk nekā puse tiek pārstrādāti vai pārvērsti kompostā, pie tam situācija dažādās dalībvalstīs ļoti atšķiras. Dabas resursu racionāla izmantošana bija viens no sākotnējiem vides jautājumiem, kas tika iekļauti pirmajos Eiropas līgumos. Starp galvenajām 7. vides rīcības programmas (VRP) iniciatīvām ir arī Ceļvedis par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā ([COM\(2011\)0571](#)). Viens no šā ceļveža galvenajiem uzdevumiem ir atraisīt ES ekonomikas potenciālu, lai tā varētu būt produktīvāka, bet vienlaikus izmantotu mazāk resursu un virzītos uz aprites ekonomiku. Turklāt nesen pieņemtajā aprites ekonomikas paketē ir ietverti pasākumi, kas palīdzēs rosināt ES pāreju uz aprites ekonomiku, paplašinot reciklēšanu un atkārtotu izmantošanu, kā arī stimulēs tās konkurētspēju pasaulē, sekmēs ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi un radīs jaunas darbvietas.

A. Resursu efektīva izmantošana

Ceļvedis par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā ir daļa no stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvas par resursu efektīvu izmantošanu. Tā atbalsta pāreju uz ilgtspējīgu izaugsmi, pamatojoties uz resursu izmantošanas ziņā efektīvu, zemu oglekļa emisiju ekonomiku. Ceļvedī ir ņemti vērā sasniegumi, kas tika panākti, īstenojot 2005. gadā pieņemto Tematisko stratēģiju dabas resursu ilgtspējīgai izmantošanai ([COM\(2005\)0670](#)) un ES ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, un izklāstīta turpmākās darbības izstrādāšanas un īstenošanas shēma. Tajā ir arī galvenajos vilcienos aprakstītas līdz 2050. gadam veicamās strukturālās un tehnoloģiskās izmaiņas, tostarp līdz 2020. gadam sasniedzamie starpposma mērķi. Tajā ir ierosināti vairāki veidi, kā palielināt resursu produktivitāti un nošķirt ekonomisko izaugsmi no resursu izmantošanas un tās ietekmes uz vidi.

B. Atkritumu apsaimniekošana un novēršana

Atkritumu pamatdirektīva ([2008/98/EK](#)) turpina Tematisko stratēģiju atkritumu rašanās novēršanai un atkritumu pārstrādei ([COM\(2005\)0666](#)), ar to tika atcelta iepriekšējā Atkritumu pamatdirektīva (75/442/EEK, kodificēta ar Direktīvu 2006/12/EK), Bīstamo atkritumu direktīva (91/689/EEK) un Atkritumu direktīva (75/439/EEK). Tās mērķis bija reformēt un vienkāršot ES atkritumu politiku, izvirzot jaunas pamatnostādnes un jaunus mērķus, kuros galvenā vērība pievērsta atkritumu rašanās novēršanai. Tajā bija doti pamatjēdzieni un definīcijas atkritumu apsaimniekošanas jomā, tostarp atkritumu, to pārstrādes un reģenerācijas definīcijas.

Atkritumu sūtījumu regulā ([\(EK\) Nr. 1013/2006](#)), kas bija spēkā pirms tam, bija paredzēti noteikumi saistībā ar atkritumu sūtīšanu ES teritorijā, kā arī starp ES un trešajām valstīm, ar konkrētu mērķi uzlabot vides aizsardzību. Tā attiecās praktiski uz visu veidu atkritumu pārvadājumiem (izņemot radioaktīvos materiālus) pa autoceļiem, dzelzceļu, jūru un gaisa telpu. Jo īpaši bija aizliegts bīstamu atkritumu eksports uz valstīm, kas nav ESAO dalībnieces, un atkritumu eksports ārpus ES/ Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas valstīm nolūkā apglabāt tos. Tomēr nelikumīgi atkritumu sūtījumi joprojām ir nopietna problēma, un jaunās Regulas ([\(ES\) Nr. 660/2014](#)), ar kuru groza Regulu (EK) Nr. 1013/2006, mērķis ir palīdzēt nodrošināt vienveidīgāku Atkritumu sūtījumu regulas īstenošanu. Šī regula ir padarījusi stingrākus spēkā esošajos tiesību aktos iekļautos pārbaužu noteikumus, paredzot stingrākas prasības valsts pārbaudēm un plānošanai.

C. Tiesību akti ražošanas un atkritumu plūsmu jomā

Direktīvas [2000/53/EK](#) mērķis bija novērst atkritumu rašanos no nolietotiem transportlīdzekļiem (NTL) un to sastāvdaļām, piemēram, līdz 2015. gadam palielinot otrreizējas izmantošanas un reģenerācijas līmeni līdz 95 % un otrreizējas izmantošanas un pārstrādes līmeni ne mazāk kā līdz 85 %. Direktīva arī mudināja transportlīdzekļu ražotājus un importētājus ierobežot bīstamu vielu izmantošanu, kā arī attīstīt pārstrādātu materiālu izmantošanu. Īstenošanas ziņojums ([COM\(2009\)0635](#)) liecināja, ka NTL direktīvas īstenošana daudzās dalībvalstīs ir bijusi problemātiska, piemēram, ņemot vērā lielo atšķirību starp automašīnu skaitu, kas svītrotas no reģistra, un reģistrētu nolietotu transportlīdzekļu skaitu, kā arī ņemot vērā nelegālo eksportu uz jaunattīstības valstīm.

Kuģu pārstrādes regula ([\(ES\) Nr. 1257/2013](#)) stājās spēkā 2013. gada 30. decembrī. Tās galvenais mērķis bija nepieļaut, samazināt, ierobežot un izskaust negadījumus, kaitējumus un citu negatīvu ietekmi uz cilvēka veselību un vidi, ko rada ES kuģu pārstrāde un apstrāde, jo īpaši lai nodrošinātu, ka šādas kuģu pārstrādes rezultātā radušies bīstamie atkritumi tiek apsaimniekoti videi drošā veidā. Regulā bija noteiktas vairākas prasības ES kuģiem, ES kuģu īpašniekiem, kuģu pārstrādes iekārtām, kurās vēlas pārstrādāt ES kuģus, kā arī attiecīgajām kompetentajām iestādēm vai administrācijai.

Direktīvas 2002/96/EK, kas grozīta ar [Direktīvu 2008/34/EK](#), mērķis bija aizsargāt augsni, ūdeni un gaisu, nodrošinot elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu (EEIA) labāku apglabāšanu mazākā apjomā. Direktīva 2002/95/EK par dažu bīstamu vielu izmantošanas ierobežošanu elektriskās un elektroniskās iekārtās (BVI) tika pieņemta līdztekus EEIA direktīvai, un tās nolūks bija aizsargāt vidi un cilvēku veselību, ierobežojot svina, dzīvsudraba, kadmija, hroma un bromētu liesmu slāpētāju izmantošanu šādās iekārtās. Ir pierādījies, ka EEIA direktīvas un BVI direktīvas īstenošana dalībvalstīs norit ar grūtībām – savākta un pienācīgi apstrādāta tiek tikai viena trešdaļa elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu. Attiecīgi pārstrādātā EEIA direktīva ([2012/19/ES](#)) un BVI direktīva ([2012/18/ES](#)) tika pieņemta 2012. gadā pēc ilgstoša likumdošanas procesa. Šajās divās direktīvās no dalībvalstīm tika pieprasīts palielināt elektrisku un elektronisku iekārtu atkritumu savākšanas apjomu un patērētājiem nodrošināt tiesības nodot savas nolietotās elektroierīces jebkurā elektropreču veikalā, neiegādājoties jaunas preces.

Direktīvas 2006/66/EK par baterijām un akumulatoriem un bateriju un akumulatoru atkritumiem mērķis bija uzlabot atkritumu apsaimniekošanu un šādu priekšmetu sniegumu vides jomā, izstrādājot noteikumus par to savākšanu, pārstrādi, apstrādi un likvidēšanu. Direktīvā bija arī noteiktas robežvērtības dažu bīstamu vielu (jo īpaši dzīvsudraba un kadmija) saturam baterijās un akumulatoros. Grozījumu Direktīva 2013/56/EK atcēla atbrīvojumu podziņelementiem, kuros dzīvsudraba saturs nepārsniedz 2 % no to svara.

Saskaņā ar Direktīvu 96/29/Euratom par radioaktīvajiem atkritumiem un vielām visās dalībvalstīs jāievieš obligāta prasība ziņot par darbībām, kas saistītas ar jonizējošā starojuma radīto apdraudējumu. Radioaktīvo atkritumu pārvadājumi ir reglamentēti ar Padomes Regulu (Euratom) Nr. 1493/93 un [Padomes Direktīvu 2006/117/Euratom](#).

[Direktīva 94/62/EK](#) attiecās uz jebkādu ES tirgū laisto iepakojumu, kā arī uz visu izlietoto iepakojumu neatkarīgi no tā, vai tas ir izlietots vai izmests ražošanas, tirdzniecības, biroja, veikala, māsaimniecības vai jebkādā citā līmenī. Grozījumu direktīvā 2004/12/EK bija noteikti kritēriji un precizēta "iepakojuma" definīcija. Turklāt Direktīva 94/62/EK ar 2015. gada 29. aprīļa Direktīvu ([\(ES\) 2015/720](#)) tika grozīta nolūkā samazināt plāno plastmasas iepirkumu maisiņu patēriņu, jo šie maisiņi var nenonākt atkritumu apsaimniekošanas sistēmā un uzkrāties vidē, jo īpaši jūras piedrazojuma veidā. Direktīvas nolūks ir krasi samazināt plāno plastmasas maisiņu patēriņu, tāpēc tā attiecas uz plastmasas iepirkumu maisiņiem, kuru biezums nepārsniedz 50 mikronu. Ļoti plānus maisiņus (kuru biezums nepārsniedz 15 mikronus un kuru izmanto

nefasētu pārtikas produktu (piemēram, augļu, dārzeņu, zivju) svēršanai) no direktīvas darbības jomas var izslēgt, ja tie palīdz nepieļaut pārtikas izšķērdēšanu.

Direktīvas par ieguves rūpniecības atkritumu apsaimniekošanu (Ieguves rūpniecības atkritumu direktīva [2006/21/EK](#)) mērķis bija risināt milzīgo vides un veselības riska problēmu, kas saistīta ar ieguves rūpniecības pašreizējo un iepriekšējo atkritumu apjomu un radīto piesārņojumu.

D. Atkritumu apstrāde un likvidēšana

Pakāpeniski īstenojot Komunālo notekūdeņu attīrīšanas direktīvu (91/271/EEK), visās dalībvalstīs ir pieaudzis to notekūdeņu dūņu apjoms, kas ir jālikvidē.

Direktīvas 96/59/EK par polihlorbifeniliem (*PCB*) un polihlortrifeniliem (*PCT*) mērķis bija pielāgot dalībvalstu tiesību aktus par *PCB* un *PCT* kontrolētu apglabāšanu, *PCB* saturošu iekārtu attīrīšanu vai apglabāšanu, un/vai izlietoto *PCB* apglabāšanu, tos pilnīgi iznīcinot. Turklāt Regula (EK) Nr. 850/2004 par organiskajiem piesārņotājiem attiecas arī uz *PCB*.

Atkritumu poligonu direktīva ([1999/31/EK](#)) tika pieņemta, lai novērstu vai samazinātu atkritumu poligonu negatīvo ietekmi uz vidi, īpaši uz virszemes ūdeņiem, gruntsūdeni, augsni un gaisu, kā arī cilvēku veselību. Īstenošana joprojām nav apmierinoša, jo ne visi noteikumi ir transponēti visās dalībvalstīs, kā arī joprojām pastāv nelegālas izgāztuves

Direktīvas 2000/76/EK par atkritumu sadedzināšanu mērķis bija novērst vai, cik iespējams, mazināt gaisa, ūdens un augsnes piesārņojumu, ko izraisa atkritumu sadedzināšana vai līdzsadedzināšana. No 2010. gada novembra tā ir atcelta ar Direktīvu 2011/75/ES par rūpnieciskajām emisijām un ar saistītajām direktīvām.

E. Jaunā aprites ekonomikas tiesību aktu pakete

Komisija 2015. gada decembrī nāca klajā ar rīcības plānu par aprites ekonomiku, kā arī četriem tiesību aktu priekšlikumiem par grozījumiem šajos tiesību aktos: a) Atkritumu pamatdirektīvā, b) Atkritumu poligonu direktīvā, c) Iepakojuma un izlietotā iepakojuma direktīvā, d) Direktīvā par nolietotiem transportlīdzekļiem, Direktīvā par baterijām un akumulatoriem, un bateriju un akumulatoru atkritumiem un Direktīvā par elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumiem. Daži no šiem priekšlikumiem tika pieņemti, pildot juridiskās saistības pārskatīt atkritumu apsaimniekošanas jomā izvirzītos mērķus. Atkritumu pamatdirektīvā bija paredzēta prasība Komisijai līdz 2014. gada beigām veikt turpmāk minētos pasākumus: pārskatīt līdz 2020. gadam sasniedzamos mērķus attiecībā uz saimniecības atkritumu atkārtotu izmantošanu un pārstrādi un būvgružiem un ēku nojaukšanas atkritumiem, noteikt līdz 2020. gadam sasniedzamos novēršanas mērķus un novērtēt vairākus pasākumus, tostarp ražotāju atbildības shēmu paplašināšanu. Atkritumu poligonu direktīvā bija paredzēta prasība Komisijai pārskatīt direktīvā izvirzītos mērķus līdz 2014. gada jūlijam, bet Iepakojuma direktīvā – tāda pati prasība, nosakot termiņu līdz 2012. gada beigām.

Četrās direktīvās ([\(ES\) 2018/849](#), [\(ES\) 2018/850](#), [\(ES\) 2018/851](#) un [\(ES\) 2018/852](#)), kuras pēc starpiestāžu sarunām starp Parlamentu un Padomi pieņēma 2018. gada maijā, bija ietverti šādi galvenie elementi:

- kopējs ES mērķis līdz 2035. gadam panākt, ka tiek pārstrādāti 65 % sadzīves atkritumu (līdz 2025. gadam – 55 %, bet līdz 2030. gadam – 60 %);
- kopējs ES mērķis līdz 2030. gadam panākt, ka tiek pārstrādāti 70 % izlietoto iepakojumu;
- saistošs poligonu mērķis līdz 2035. gadam panākt, ka poligonus apglabā ne vairāk kā 10 % no sadzīves atkritumiem;
- aizliegums apglabāt poligonos sašķiroti savāktus atkritumus, prasība līdz 2023. gadam nodrošināt bioloģisko atkritumu dalīto savākšanu, bet līdz 2025. gadam – tekstilizstrādājumu un bīstamo atkritumu dalīto savākšanu no mājstāstniecībām;
- priekšlikums veicināt tādu ekonomikas instrumentu izmantošanu, ar kuriem tiek novērsta apglabāšana poligonā;
- vienkāršotas un precizētas definīcijas un visā ES saskaņotas pārstrādes rādītāju aprēķināšanas metodes;
- konkrēti pasākumi, kuru mērķis ir veicināt atkārtotu izmantošanu un rosināt rūpniecības nozaru simbiozi, pārvēršot vienas nozares blakusproduktus par otras nozares izejvielām;
- obligātās ražotāju paplašinātās atbildības shēmas, kas prasa ražotājiem tirgū laist zaļākus produktus un atbalstīt reģenerācijas un pārstrādes shēmas (piemēram, attiecībā uz izlietoto iepakojumu, baterijām, nolietotajām elektriskajām un elektroniskajām iekārtām un nolietotajiem transportlīdzekļiem).

F. Plastmasa aprites ekonomikā

2018. gada 16. janvārī Komisija publicēja paziņojumu, kurā izklāstīta stratēģija attiecībā uz plastmasu aprites ekonomikā. Šajā stratēģijā apzināti galvenie pārbaudījumi, tostarp zemie plastmasas atkritumu atkalizmantošanas un reciklēšanas rādītāji, ar plastmasas ražošanu un sadedzināšanu saistītās siltumnīcefekta gāzu emisijas un plastmasas atkritumu nonākšana okeānos. Komisija ierosina, ka visiem plastmasas iepakojumiem līdz 2030. gadam ir jābūt reciklējamiem vai atkalizmantojamiem. Lai virzītos uz šī mērķa sasniegšanu, stratēģijā ir ierosināts plašs pasākumu klāsts četrās jomās: 1) plastmasas reciklēšanas ekonomikas un kvalitātes uzlabošana, 2) plastmasas atkritumu un piesārņojuma mazināšana, 3) inovācijas un ieguldījumu piesaiste plastmasas vērtības veidošanas ķēdē, 4) globālās rīcības veicināšana.

Saistībā ar stratēģiju attiecībā uz plastmasu, kuras nolūks ir ar likumdošanas pasākumiem risināt izšķērdīga un videi kaitīga plastmasas piedrozuma problēmu, un reaģējot uz Komisijas 2018. gada 28. maija priekšlikumu. Padome un Parlaments 2018. gada 19. decembrī panāca provizorisku vienošanos samazināt plastmasas piesārņojumu, nosakot uz dažiem vienreizlietojamiem plastmasas produktiem attiecināmus jaunus un stingrus ierobežojumus. Eiropas Savienībā tiks aizliegti tādi produkti kā plastmasas galda piederumi (dakšiņas, naži, karotes un irbulji), plastmasas šķīvji un salmiņi, no putu polistirola izgatavota pārtikas un dzērienu tara, kā arī vates kociņi no plastmasas. Dalībvalstīm ir izvirzīts saistošs mērķis, kas paredz, ka no 2025. gada PET dzērienu pudeļu plastmasas sastāvā ir jābūt vismaz 25 % reciklētas

plastmasas. Līdz 2030. gadam ir jāpanāk, ka vismaz 30 % no visu plastmasas pudeļu sastāva ir reciklēti materiāli.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments ir atkārtoti aicinājis izstrādāt jaunu programmu turpmākajai Eiropas izaugsmei, par pamatu ņemot resursu efektīvu izmantošanu, kas prasītu veikt dažas radikālas izmaiņas mūsu ražošanas un patērēšanas modeļos. Kopējā aprites cikla koncepcijai vajadzētu uzlabot otrreizējo materiālu izmantošanu un radīt pareizos ekonomiskos stimulus atkritumu rašanās novēršanai un to otrreizējai izmantošanai.

Parlaments kā viena no likumdevējām iestādēm (Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejā (ENVI)) ir apspriedis aprites ekonomikas tiesību aktu paketi, iesniedzot 2000 grozījumu. 2017. gada 24. janvārī tika pieņemta Parlamenta nostāja ENVI komitejā, bet 2017. gada 14. martā ar lielu vairākumu – Parlamenta plenārsēdē. Pēc starpiestāžu sarunām Parlaments un Padome 2017. gada 18. decembrī panāca provizorisku vienošanos par visiem četriem leģislatīvajiem priekšlikumiem. Saskaņotos dokumentus Parlaments pieņēma 2018. gada aprīļa plenārsēdē.

Sekojošā Komisijas stratēģijas attiecībā uz plastmasu aprites ekonomikā pieņemšanai 2018. gada janvārī, Parlaments 2018. gada septembra plenārsēdē pieņēma rezolūciju par šo stratēģiju. Rezolūcijā Parlaments cita starpā aicina Komisiju ieviest minimālās reciklētā satura prasības specifiskos plastmasas produktos, ko laiž ES tirgū. Ar to aicināts izveidot patiesu reciklētas plastmasas vienoto tirgu, ierosināti pasākumi cīņai pret jūras piedrazojumu un pieprasīts līdz 2020. gadam panākt mikroplastmasas izmantošanas aizliegumu kosmētikas un tīrīšanas līdzekļu ražošanā.

Georgios Amanatidis
04/2019

